

**ISTRAŽIVANJE
PERCEPCIJE DISKRIMINACIJE
OSOBA SA INVALIDITETOM
U SRBIJI**

Forum mladih sa invaliditetom
www.forum-osi.org

Biro za društvena istraživanja
www.birodi.org

SADRŽAJ

Uvod

3

Metodologija

4

Nalazi istraživanja

7

Zaključak

25

UVOD

Projekat „Četiri koraka ka jednakim mogućnostima“ Foruma mladih sa invaliditetom i partnera (Biro za društvena istraživanja, Udruženje studenata sa hendikepom i Centar za razvoj inkluzivnog društva) realizuje se na četiri lokacije u Republici Srbiji. Reč je o gradovima Beograd, Novi Sad, Kragujevac i Niš kojima organizacija nosilac projekta i partneri imaju razvijenu mrežu organizacija osoba sa invaliditetom.

Osnovni cilj projekta je jačanje kapaciteta osoba sa invaliditetom i lokalnih stejkholdera u oblasti aktivizma i javnog zastupanja putem promovisanja i unapređenja primene Zakona protiv diskriminacije osoba sa invaliditetom, Strategije unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Srbiji i Međunarodne konvencije o pravima osoba sa invaliditetom u cilju približavanja društvu jednakih mogućnosti. Projekat se realizuje u četiri koraka (istraživanje, kampanja, formiranje savetovališta i monitoring diskriminacije) u četiri odabrana grada.

Projektne aktivnosti proizlaze iz uvida u potrebu realizacijeprojekta koji bi krenuo sa mikro nivoa, tj. delovanjem „odozdo“, kako bi se, osobe sa invaliditetom, njihova udruženja i lokalne stejkholderi, upoznali sa fenomenom diskriminacije, postojećim Zakonom o sprečavanju diskriminacije i pozitivnim iskustvima iz Evropske Unije i ojačali kapacitete samozastupanja.

Projektne aktivnosti stoga imaju sazajni nivo (istraživanje – ispitivanje stanja i monitoring diskriminacije), edukativni karakter (upoznavanje ciljnih grupa sa diskriminacijom), aktivistički momenat (promovisanje javnog zastupanja) i praktične rezultate (pravni saveti i pisanje tužbi pri savetovalištim).

U osnovi opredeljenja za istraživanje kao projektnu aktivnost nalazi se potreba za sagledavanjem postojećeg stanja diskriminacije osoba sa invaliditetom, odnosno njene rasprostranjenosti, geneze i posledica, što je preduslov za efikasnu i održivu realizaciju projekta. U prilog našem izboru je činjenica da trenutno

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

u Srbiji postoji neznatan broj relevantnih izvora (istraživanja, publikacija, baza podataka...) na osnovu kojih je moguće sagledati obim i karakter diskriminacije osoba sa invaliditetom.

Istraživanje je sproveda partnerska organizacija Biro za društvena istraživanja i nosilac projekta Forum mladih sa invaliditetom.

METODOLOGIJA

Posmatrano u kontekstu kreiranja pravnih i društvenih promena koje treba da rezultiraju smanjenjem diskriminacije osoba sa invaliditetom, istraživanje kao aktivnosti ima dve funkcije.

Prva, monitoring i evaluacija diskriminacije osoba sa invaliditetom kao način identifikovanja i mapiranja uzroka, posledica, rasprostranjenosti, izvora, žrtava i modela diskriminacije, odnosno antidiskriminativnih potencijala (aktera, načina, pretpostavki i resursa) i prioriteta u borbi protiv ove pojave.

Druga funkcija istraživanja je konsultativne prirode gde se kroz demokratski i participativni dijalog omogućava učešće svih zainteresovanih stejkholdera, formulišu prioritete, akteri i njihove odgovornosti, programi i projekti, kao i monitoring implementacije usaglašenih rešenja.

U kontekstu gore navedenog naše istraživanje ima dva segmenta.

U prvom delu istraživanja obuhvaćeni su predstavnici: opštinskih organa (sekretarijati/oddeljenja) nadležni za oblast socijalne politike, javne ustanove, pravosuđe, privredna komora i kompanije, mediji, nevladine organizacije, nacionalna služba za zašljavanje, advokatske komore u četiri odabrana grada.

Teme istraživanja bile su: stepen i način informisanosti o položaju osoba sa invaliditetom, ocena uzroka, rasprostranjenosti i posledica diskriminacije osoba sa invaliditetom, ocena postupanja lokalne zajednice u oblasti sprečavanja diskriminacije osoba sa invaliditetom, prepoznavanja diskriminacije

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

osoba sa invaliditetom, upoznatost sa zakonskom regulativom u oblasti sprečavanja diskriminacije osoba sa invaliditetom i obavezama institucija u kojima su angažovani. Postojeće prakse sprečavanja diskriminacije osoba sa invaliditetom na nivou institucija u kojima su angažovani, motivacija i načini aktivizma u oblasti sprečavanja diskriminacije osoba sa invaliditetom, predlozi i preporuke za sprečavanje diskriminacije osoba sa invaliditetom na nivou lokalne zajednice u kojoj se nalazi institucija.

U drugom delu istraživanja učestvovala su osobe sa invaliditetom (članovi organizacija osoba sa invaliditetom) koje žive u gradovima u kojima se realizuje projekat.

Teme istraživanja su bile: stepen i način informisanosti o položaju osoba sa invaliditetom, ocena uzroka, rasprostranjenosti i posledica diskriminacije osoba sa invaliditetom, prepoznavanja diskriminacije osoba sa invaliditetom, ocena postupanja lokalne zajednice u oblasti sprečavanja diskriminacije osoba sa invaliditetom, upoznatost sa zakonskom regulativom u oblasti sprečavanja diskriminacije osoba sa invaliditetom, postojeće prakse sprečavanja diskriminacije osoba sa invaliditetom, lična iskustva diskriminacije, motivacija i načini aktivizma u oblasti sprečavanja diskriminacije osoba sa invaliditetom, predlozi i preporuke za sprečavanje diskriminacije osoba sa invaliditetom na nivou lokalne zajednice u kojoj se nalazi institucija.

Terenski deo istraživanja obavljen je u periodu od 20. juna do 20. jula 2008. godine.

Operacionalna definicija diskriminacije osoba sa invaliditetom: nepostojane i/ili nesprovođenje zakona što na posredan ili neposredan način negativno utiče na stepen i karakter inkluzije osoba sa invaliditetom kao ličnosti i društvene grupe.

U fokusu istraživanja su bile društvene oblasti koje su domaćim i međunarodnim dokumentima definisane kao prioritetne, a to su pristupačnost, zdravlje, informisanje, obrazovanje, politička prava i zapošljavanje.

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

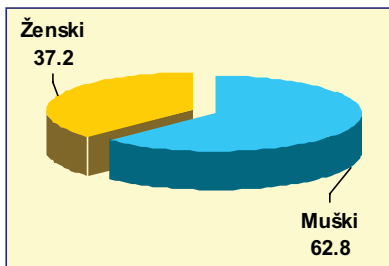
STRUKTURA UZORKA

Opština	Broj ispitanika
Novi Sad	40
Beograd	78
Kragujevac	42
Niš	39
Ukupno	199

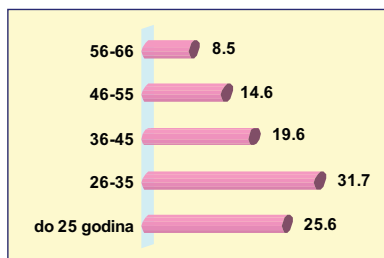
Struktura ispitanika prema tipu invaliditeta

	N	%
Cerebralna i dečija paraliza CPDP	20	10.1
Multipla skleroza MS	19	9.5
Distrofija	29	14.6
Slepoća slabovidost	22	11.1
Gluvoća nagluvost	31	15.6
Mentalno nedovoljno razvijene osobe MNRO	27	13.6
Dijabetes	12	6.0
Autizam	16	8.0
Paraplegija, kvadriplegija, plegije, aplazije	23	11.6
Ukupno	199	100.0

Rodna struktura ispitanika

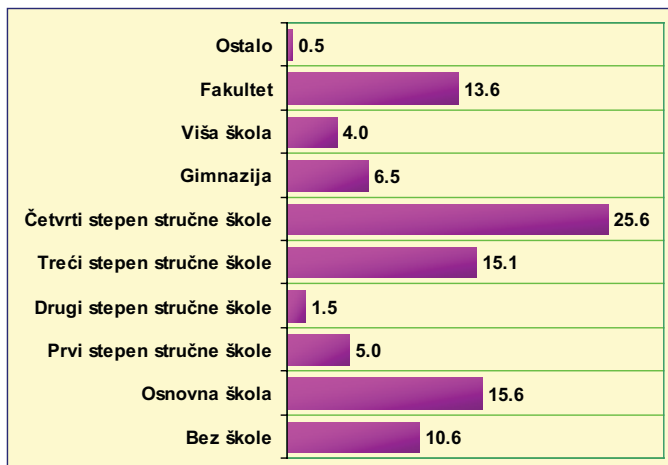

Starosna struktura ispitanika

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

Obrazovna struktura ispitanika

NALAZI ISTRAŽIVANJA

OBRAZOVANJE

Obrazovanje za osobe sa invaliditetom nije samo sticanje stručnih znanja već i značajan kanal inkluzije. Zato bi trebalo da alarmira nalaz da je u najboljem slučaju samo trećina ispitanika zadovoljna sa stanjem u oblasti obrazovanja.

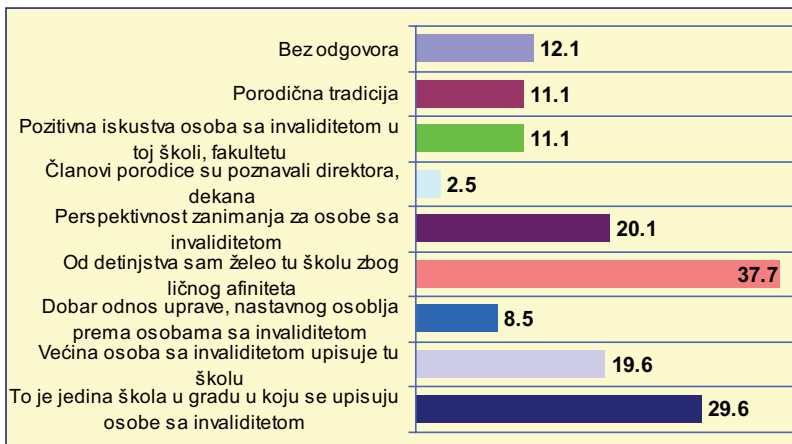
Zadovoljstvo stanjem u oblasti obrazovanja

	N	%
Postojećim zakonskim okvirom koji reguliše oblast obrazovanja osoba sa invaliditetom	58	30.4
Uslovima u kojima osobe sa invaliditetom ostvaruju pravo na obrazovanje	50	27.2
Strateškim dokumentima državnih, pokrajinskih i lokalnih organa u oblasti obrazovanja osoba sa invaliditetom	41	22.0
Mogućnostima obrazovanja u okviru državnog školstva	49	26.9
Mogućnostima obrazovanja kroz alternativne načine (seminari, kursevi)	61	34.5

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

Pored „dečijih snova“ kao kriterijuma izbora škole/fakulteta, u najvećoj meri utiču kriterijumi koji se mogu nazvati neinkluzivnim, a to su nepostojanje druge škole, pozitivna iskustva neke druge osobe sa invaliditetom, perspektivnost zanimanja za osobe sa invaliditetom, činjenica da većina osoba sa invaliditetom upisuje tu školu/fakultet.

Šta vas je opredelilo za školu koju ste pohađjali

Prema stavu ispitanika glavne prepreke u izgradnji inkluzivnog obrazovaja su nepristupačnost i neadaptiranost obrazovnih institucija za osobe sa invaliditetom 48.2%, loš materijalni položaj osoba sa invaliditetom 47.2%, potom nepovoljna struktura ponuđenih zanimanja 35.2%.

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

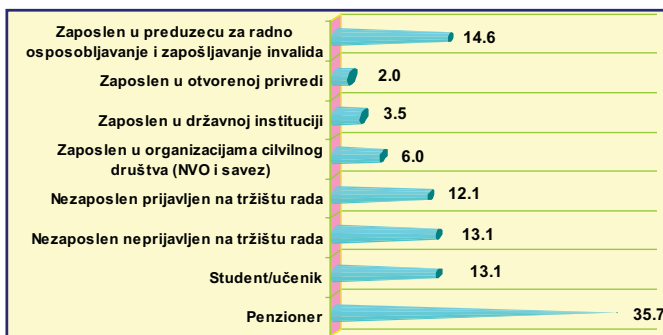
Glavne prepreke u obrazovanju osoba sa invaliditetom

Višestruki odgovori procenat izračunat na broj ispitanika	N	%
Bez odgovora	9	4.5
Odnos osoba sa invaliditetom prema obrazovanju, neshvatanje značaja obrazovanja za ukupan položaj osoba sa invaliditetom	60	30.2
Materijalni položaj osoba sa invaliditetom, nemogućnost školovanja	94	47.2
Odnos nastavnog kadra prema osobama sa invaliditetom kao učenicima i studentima	34	17.1
Nepristupačnost i neadaptiranost obrazovnih institucija za osobe sa invaliditetom	96	48.2
Nepovoljna struktura ponuđenih zanimanja	70	35.2
Nepostojanje zakonskih rešenja koja bi promovisala i stimulisala obrazovanje osoba sa invaliditetom	67	33.7
Nesprovođenje donetih zakona i strategija koje omogućavaju unapređenje obrazovanja osoba sa invaliditetom	66	33.2
Ukupno	199	

ZAPOŠLJAVANJE

Izuzetno mali broj ispitanika 2.0% zaposleno je u otvorenoj privredi, a nešto veći broj 3.5% u državnim institucijama. Ovo na veoma rečit način govori o "inkluzivnosti" politike zapošljavanja.

Radni status ispitanika

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

U četiri istraživana grada, postoji značajna razlika u procentu zaposlenosti (Novi Sad – 42.5%, Beograd, 32.1%, Kragujevac – 14.4%, Niš – 10.4%)

Radni status ispitanika po gradovima

	NS	BG	KG	NI
	%	%	%	%
Zaposlen u preduzeću za radno osposobljavanje i zapošljavanje invalida	30.0	19.2	2.4	2.6
Zaposlen u otvorenoj privredi	0.0	2.6	2.4	2.6
Zaposlen u državnoj instituciji	5.0	2.6	4.8	2.6
Zaposlen u organizacijama civilnog društva (NVO i savez)	7.5	7.7	4.8	2.6
Nezaposlen prijavljen na tržištu rada	7.5	5.1	16.7	25.6
Nezaposlen neprijavljen na tržištu rada	10.0	21.8	2.4	10.3
Student/učenik	12.5	16.7	9.5	10.3
Penzioner	27.5	24.4	57.1	43.6
Ukupno	100.0	100.0	100.0	100.0

Prepreke u zapošljavanju osoba sa invaliditetom

Višestruki odgovori procenat izračunat na broj ispitanika	N	%
Bez odgovora	10	5.0
Odnos osoba sa invaliditetom prema zapošljavanju, neshvatanje značaja zapošljavanja za ukupan položaj osoba sa invaliditetom	47	23.6
Neadekvatan sistem obrazovanja, u smislu vrste zanimanja koje su osobama sa invaliditetom na raspolaganju	69	34.7
Neadekvatan proces radnog osposobljavanja, u smislu da taj proces ne rade stručnjaci	44	22.1
Neadekvatna adaptiranost i pristupačnost radnih mesta i preduzeća za osobe sa invaliditetom	60	30.2
Niska svest poslodavaca kada je u pitanju spremnost da zaposle osobe sa invaliditetom	102	51.3
Nepostojanje zakonskih rešenja koja bi promovisala i stimulisala zapošljavanje osoba sa invaliditetom	88	44.2
Nesprovođenje donetih zakona i strategija koji omogućavaju veće zapošljavanje osoba sa invaliditetom	77	38.7
Ukupno	199	

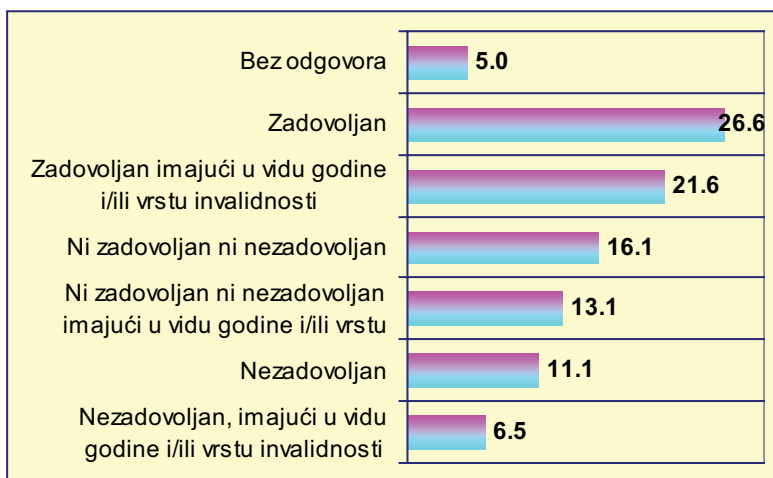
4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

Najveće prepreke većem zapošljavanju osoba sa invaliditetom, prema mišljenju ispitanika, su odnos poslodavaca prema zapošljavanju osoba sa invaliditetom 51.3%, nepostojanje zakonskih rešenja koja bi stimulisala zapošljavanje, osoba sa invaliditetom 44.2% i nesprovođenje donetih zakona 38.7%.

ZDRAVLJE

Unapređenje zdravlja i mogućnosti lečenja za osobe sa invaliditetom predstavlja egzistencijalnu potrebu imajući u vidu da neke vrste invaliditeta imaju negativan uticaj na ukupno zdravlje osobe sa invaliditetom. 26.6% ispitanika su apsolutno zadovoljni a 21.6% su relativno zadovoljni svojim zdravstvenim stanjem s obzirom na tip invalidnosti i godine starosti.

Zadovoljstvo ispitanika svojim zdravstvenim stanjem

77.5% ispitanika iskazalo je nezadovoljstvo kada je u pitanju mogućnost lečenja i rehabilitacije u banjama i rehabilitacionim centrima uz sufinansiranje države. Pored ovoga ispitanici su pokazali nezadovoljstvo pristupačnošću zdravstvenih ustanova 63.3%, zatim mogućnostima da minimiziraju eventualno

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

pogoršanje zdravstvenog stanja 64%, uslugama kućne nege i mogućnostima dodatnog osiguranja 64.7% i na kraju veliko nezadovoljstvo je iskazano uslovima dodatnog zdravstvenog i socijalnog osiguranja 71.3%.

Procenat nezadovoljnih ispitanika zdravstvenim sistemom

	N	%
Lečite u smislu nabavke potrebnih lekova i pomagala	75	43.4
Lečite u bolničkim ustanovama, u smislu pristupačnosti i adaptiranosti u skladu sa potrebama osoba sa invaliditetom	105	63.3
Lečite i/ili rehabilitujete u banjama i/ili rehabilitacionim centrima, uz sufinansiranje od strane države	131	77.5
Lečite i minimizirate eventualno pogoršanje Vašeg zdravstvenog stanja	110	64.0
Dodatno zdravstveno, socijalno, životno osigurate pod uslovima koji su prihvatljivi za Vas	114	71.3
Imate kućnu negu na nivou koji će doprineti Vašem boljem zdravstvenom stanju	88	64.7

Trećina ispitanika je doživela da se njima ili nekoj drugoj osobi sa invaliditetom ne pruži zdravstvena usluga ili pomoć na način na koji se to inače radi, dok je to iskustvo imalo 16% osoba koje

Procenat nezadovoljnih ispitanika uslugama u zdravstvu

	N	%
Da se Vama ili nekoj drugoj osobi sa invaliditetom ne pruži zdravstvena usluga ili pomoc na nacin koji se to inace radi	70	35.2
Da je Vama ili nekoj osobi sa invaliditetom zbog nepristupačnosti zdravstvene ustanove moglo doći do komplikacija zdravstvenog stanja ili opasnosti po život (niste imali prevoz, nepostojanje rampe)	34	17.1
Da je pred Vama ili nekom drugom osobom sa invaliditetom zdravstveni radnik ili lekar pokazao neku vrstu nelagode prilikom lekarskog pregleda ili intervencije	67	33.7
Da je pred Vama ili nekom drugom osobom sa invaliditetom zdravstveni radnik ili lekar pokazao neku vrstu nestručnosti prilikom lekarskog pregleda ili intervencije	75	37.7

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

naš ispitanik poznaje. Šestina ispitanika je izjavila da je bila svedok situacije da je zbog nepristupačnosti zdravstvenih ustanova moglo doći do zdravstvenih komplikacija ili opasnosti po život. Nešto manje od trećina ispitanika je doživelo situaciju u kojoj je lekar pokazao neku vrstu nelagode prilikom pregleda osobe sa invaliditetom.

Glavne prepreke boljem zdravstvenom stanju osoba sa invaliditetom, su prema mišljenju ispitanika, loše materijalno stanje osoba sa invaliditetom 60.8%, niska zdravstvena kultura osoba sa invaliditetom 38.2% i nemogućnost adekvatnog lečenja u skladu sa zdravstvenim osiguranjem 39.7%

Prepreke boljem zdravstvenom tretmanu osoba sa invaliditetom

Višestruki odgovori procenat izračunat na broj ispitanika	N	%
Bez odgovora	1	0.5
Zdravstvena kultura osoba sa invaliditetom (briga o zdravlju, češći odlasci kod lekara, uvažavanje preporuka lekara...)	76	38.2
Materijalni položaj osoba sa invaliditetom	121	60.8
Promena odnosa prema invaliditetu, na način da se on ne posmatra kao bolest	63	31.7
Nepotreban zaštitnički odnos porodice prema osobi sa invaliditetom	36	18.1
Problemi u nabavci lekova i pomagala	73	36.7
Nemogućnost adekvatnog lečenja i rehabilitacije u skladu sa zdravstvenim stanjem	79	39.7
Nepristupačnost zdravstvenih usluga u smislu ne postojanja rampi	37	18.6
Neadekvatan odnos lekara prema osobama sa invaliditetom kao pacijentima	49	24.6
Nepostojanje zakonskih rešenja koji bi promovisala i stimulisala unapređenje zdravlja osoba sa invaliditetom	70	35.2
Nesprovođenje donetih zakona i strategija koji omogućavaju unapređenje zdravlja osoba sa invaliditetom	65	32.7
Ukupno	199	

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

INFORMISANJE I KULTURA

Što se tiče prostora za unapređenje informisanja osoba sa invaliditetom, prema stavu ispitanika, on u prvom redu postoji u delu tematske prilagođenosti medija, odnosno stvaranju inkluzivnog ambijenta u samim medijima.

Prepreke boljem informisanju osoba sa invaliditetom

Višestruki odgovori procenat izračunat na broj ispitanika	N	%
Bez odgovora	5	2.5
Generalno, osobe sa invaliditetom nisu voljne da budu više informisane	35	17.6
Nepostojanje sadržaja koji su od interesa za osobe sa invaliditetom, odnosno sadržaja koji su njima namenjeni	76	38.2
Nemogućnost da se medijski sadržaji prate uz korišćenje pristupačnih tehnologija, posebno gestovnog govora	74	37.2
Slaba upotreba i mala pristupačnost Interneta kao sredstva informisanja osoba sa invaliditetom	43	21.6
Nepristupačnost zgrada, prevoznih sredstava, mogućnosti parkiranja, cena karate i goriva	68	34.2
Nepostojanje zakonskih rešenja koja bi promovisala i stimulisala veću pristupačnost i mobilnost osoba sa invaliditetom	87	43.7
Nesprovođenje donetih zakona i strategija koji osobama sa invaliditetom omogućavaju veću pristupačnost ustanovama	83	41.7
Ukupno	199	

Nepristupačnost kulturnih institucija 55.8% i nedostatak kulturnih sadržaja 41.7%, pored niskog materijalnog položaja 50.8% i odnosa osoba sa invaliditetom prema kulturi 31.7% glavne su prepreke sadržajnijem kulturnom životu osoba sa invaliditetom.

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

Prepreke izgradnji inkluzivne kulture

Višestruki odgovori procenat izračunat na broj ispitanika	N	%
Bez odgovora	4	2.0
Odnos osoba sa invaliditetom prema kulturi	63	31.7
Materijalni položaj osoba sa invaliditetom	101	50.8
Nepristupačnost značajnog dela kulturnih sadržaja	111	55.8
Nedostatak kulturnih sadržaja za koje su osobe sa invaliditetom više zainteresovane, više ih interesuju	83	41.7
Nepostojanje zakonskih rešenja koja bi promovisala i stimulisala kulturni život osoba sa invaliditetom	71	35.7
Nesprovođenje donetih zakona i strategija koje omogućavaju sadržajni život osoba sa invaliditetom	44	22.1
Ukupno	199	

AKTIVIZAM

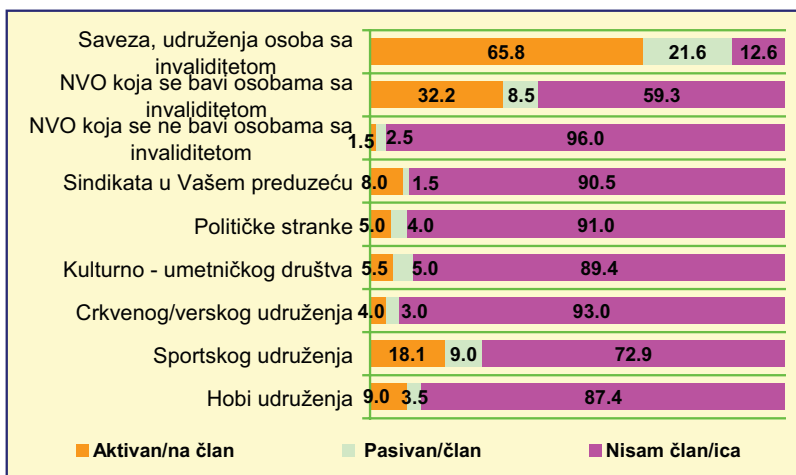
Aktivizam osoba sa invaliditetom, koje su učestvovala u našem istraživanju, karakteriše činjenica da je najveći broj ispitanika 87.4% učlanjen u udruženja ili saveze osoba sa invaliditetom, njih 2/3 je aktivno u savezima i udruženjima dok je jedna trećina svoj angažman okarakterisala kao pasivan. Jedna trećina anketiranih osoba sa invaliditetom aktivna je u nevladinim organizacijama koje se bave osobama sa invaliditetom. Učesnici ankete su kao treći najučestaliji vid angažmana naveli aktivno članstvo u sportskim udruženjima njih 18.1%.

S druge strane, anketirane osobe sa invaliditetom najmanje su aktivne u kulturno-umetničkim društvima, političkim organizacijama i strankama, odnosno nevladinim organizacijama koje nisu specijalizovane za osobe sa invaliditetom.

Iz navedenih rezultata nameću se sledeći zaključci. Aktivizam osoba sa invaliditetom veoma je niskog intenziteta, odnosno obavlja se unutar omeđenog društvenog prostora, tako da se može reći da su osobe sa invaliditetom razvile svojevrstni "geto-aktivizam", aktivizam unutar „svog“ društvenog prostora, zadovoljavajući „svoje“ potrebe, na način koji je svojstven samo osobama sa invaliditetom.

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

Aktivizam osoba sa invaliditetom

POLITIČKI SISTEM I DISKRIMINACIJA OSOBA SA INVALIDITETOM

Učešće u političkom životu bilo kao birača ili člana stranke predstavlja pouzdan indikator potencijalne diskriminacije osoba sa invaliditetom. U proseku tek 20% ispitanika je potpuno zadovoljno mogućnostima učešća na izborima i mogućnostima angažovanja u političkoj stranci. Najveći problemi su nemogućnost da aktivno učestvuju u radu stranke 15.6%, nemogućnost da učestvujete u aktivnostima stranke koju bi podržali 17.1% i nedolazak članova izborne komisije za glasanje kod kuće 18.1%.

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

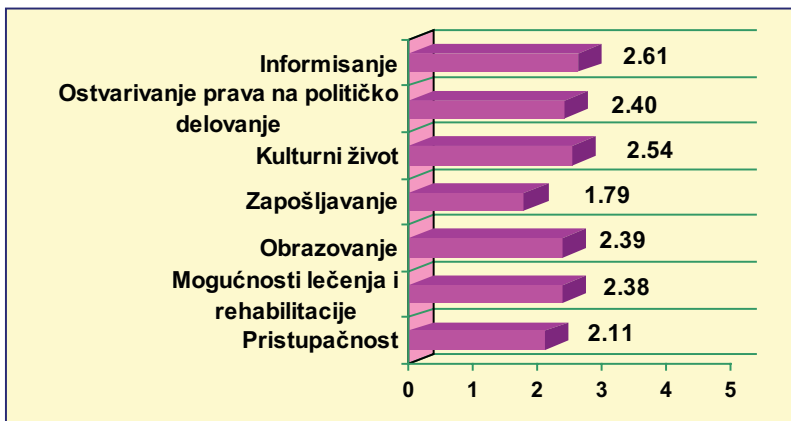
Ispitanici potpuno zadovoljni učešćem u političkom životu

	N	%
Prilagođenosti izbornog materijala (glasačkih listića i kutija) potrebama osoba sa invaliditetom	43	21.6
Pristupačnošću izbornih mesta	42	21.1
Spremnošću članova izborne komisije za dolazak kući na izborni dan kako biste glasali	36	18.1
Tajnošću procesa glasanja na izborima	59	29.6
Mogućnostima da saznate političke programe stranaka, ako bi to želeli	41	20.6
Mogućnostima da postanete član stranke, ako bi to želeli	43	21.6
Mogućnostima da aktivno učestvujete u radu stranke	31	15.6
Mogućnostima da učestvujete u aktivnostima stranke koju bi ste podržali	34	17.1

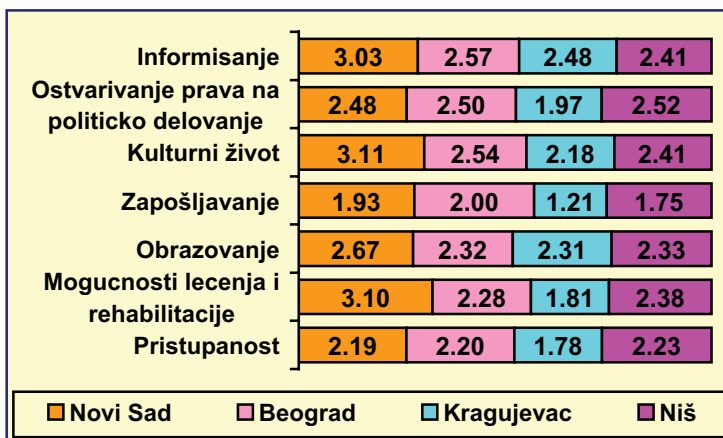
Ispitanike smo pitali i da nam ocenama od 1 do 5, gde je 1 najveća diskriminacija a 5 najmanja diskriminacija, ocene u kojoj meri su osobe sa invaliditetom diskriminisane u Srbiji u određenim segmentima društvenog života. Prosečna ocena diskriminacije osoba sa invaliditetom je 2.3. Kao oblasti u kojima je najviše diskriminacije osoba sa invaliditetom označene su za pošljavanje 1.79, pristupačnost 2.11 i obrazovanje 2.39. Posmatrano po gradovima, ispitanici iz Novog Sada pokazali su najmanji stepen nezadovoljstva, potom sledi Niš, dok je najveći stepen nezadovoljstva izražen kod ispitanika u Kragujevcu i Beogradu. Iz navedenog ne sledi da je distribucija stanja diskriminacije po gradovima ovako raspoređena, jer se radi o subjektivnoj oceni.

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

Prosečna ocena diskriminacije

Prosečna ocena diskriminacije po gradovima

Relevantnost iznete ocene najbolje se vidi u činjenici da je ona formirana na osnovu ličnog iskustva 77.9%, odnosno iskustvom koje su imale osobe koje ispitanici dobro poznaju, što samoj oceni daje na validnosti.

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

Izvori ocene diskriminacije

	N	%
Bez odgovora	4	2.0
Lično iskustvo	155	77.9
Iskustvo ljudi koje znam	18	9.0
Na osnovu položaja osoba sa invaliditetom u Srbiji	18	9.0
Na osnovu ocena stručnjaka	0	0.0
Na osnovu izjava nadležnih državnih funkcionera	0	0.0
Na osnovu izjava i saopštenja organizacija civilnog društva osoba sa invaliditetom	2	1.0
Na osnovu pisanja i izveštavanja medija	2	1.0
Ukupno	199	100.0

Poznavanje normativnog okvira predstavlja jednu od glavnih pretpostavki za efikasnu borbu protiv diskriminacije osoba sa invaliditetom. Rezultati istraživanja pokazuju da je skoro svaki četvrti ispitanik detaljno upoznat sa Međunarodnom konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom. Sa Zakonom o sprečavanju diskriminacije upoznato je 27% ispitanika, a tek 16% sa Strategijom za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom u Srbiji.

Ispitanici koji su potpuno upoznati sa navedenim dokumentima

	N	%
Međunarodnom konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom	46	23.1
Strategijom za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom u Srbiji	31	15.6
Zakonom o sprečavanju diskriminacije	54	27.1

66.3%, anketiranih, u svakom slučaju bi se uključilo u sprečavanje diskriminacije, 13.1% ako bi to pokrenula neka organizacija u koju ima poverenje i 8% ako bi to podržala država.

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

Aktivizam u sprečavanju diskriminacije

	N	%
Bez odgovora	4	2.0
Da u svakom slučaju	132	66.3
Da, ako bi to podržala država	16	8.0
Da, ako bi to pokrenuo neko ili neka organizacija u koju imam poverenje	26	13.1
Da, ako bi na taj način rešio neke svoje probleme	11	5.5
Ne znam, ne mogu da se odlučim	7	3.5
Ne ni pod kojim uslovima se ne bih uključio	3	1.5
Ukupno	199	100.0

Kao faktori koji bi povećali antidiskriminativni aktivizam osoba sa invaliditetom navode se rešavanje ličnog problema 38.7%, pomoć ljudima kao što sam ja 19.1%, postojanje honorara 15.6% i mogućnost da se pokaže svoje znanje i iskustvo 9.5%.

Antidiskriminativni aktivizam

	N	%
Bez odgovora	3	1.5
Rešavanje ličnog problema ili problema njihovih porodica	77	38.7
Honorar	31	15.6
Primena sopstvenih znanja i iskustva	19	9.5
Pomoc ljudima kao što sam ja	38	19.1
Upoznavanje drugih ljudi	3	1.5
Ispravljanje nepravde	11	5.5
Sticanje novih znanja i iskustva	11	5.5
Putovanja i zabava	6	3.0
Ukupno	199	100.0

S druge strane su prepreke većoj spremnosti osoba sa invaliditetom da se aktivno uključe u rešavanje problema, a time i diskriminacije. U prvom redu to su materijalni položaj 30.7%, isključenost iz društvenog života 20.6% odnosno nepostojanje volje državnih organa 11.6%

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

Prepreke većem aktivizmu

	N	%
Bez odgovora	3	1.5
Loš materijalni položaj	61	30.7
Isključenost iz društvenog života	41	20.6
Bezvoljnost, apatija	9	4.5
Nepostojanje organizacije u vašoj opštini koja bi na adekvatan način artikulisala interese i potrebe većeg dela osoba sa invaliditetom	13	6.5
Nepostojanje volje državnih organa	23	11.6
Neiskustvo, neposredovanje dovoljno znanja samih osoba sa invaliditetom	21	10.6
Svest, stav da naše probleme treba da reši država	3	1.5
Mala komunikacija među osobama sa invaliditetom	7	3.5
Loši odnosi među NVO	1	0.5
Mala zastupljenost u javnosti	8	4.0
Nepoverenje u postojeće institucije civilnog društva (NVO, Savezi, udruženja...)	9	4.5
Ukupno	199	100.0

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

STEJKHOLDERI

Najveći problem osoba sa invaliditetom po proceni stejkholdera je nemogućnost nalaženja posla 28.0%, zatim materijalni položaj i mala socijalna davanja 11.0% i nemogućnost fizičkog pristupa javnim institucijama 11.0%.

Problemi osoba sa invaliditetom

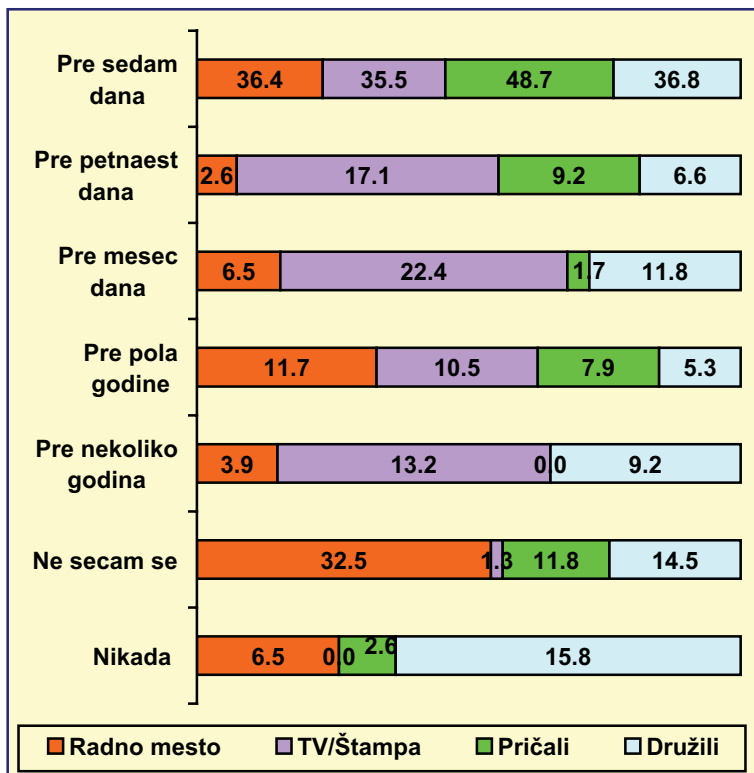

Kada govorimo o društvenoj vidljivosti osoba sa invaliditetom, 39% stejkholdera se ne seća ili nikada nije videlo osobu sa invaliditetom na radnom mestu, 24% u poslednjih pola godine nije videlo prilog u medijima o osobama sa invaliditetom, 57.9% je u

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

poslednjih mesec dana razgovaralo sa osobom sa invaliditetom i 40% ispitanika nikada se nije družilo sa osobama sa invaliditetom

Društvena vidljivost osoba sa invaliditetom

50% stejkholdera nije se susrelo i ne seća se bilo kog slučaja diskriminacije osoba sa invaliditetom, 39.1% se susrelo i pomoglo u slučaju diskriminacije osobe sa invaliditetom a 6% je odgovorilo da se susrelo sa diskriminacijom osobe sa invaliditetom i da su hteli da pomognu ali nisu znali kako da reaguju.

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA

Glavna pretpostavke za rešavanje problema diskriminacije osoba sa invaliditetom, po mišljenju stejkholdera, su pritisak na nadležne državne organe 30.6%, uključivanje stručnjaka koji bi pružali savetodavnu i stručnu pomoć 19.3% i povećavane znanja lokalne zajednice 14.5%

Rešavanje problema diskriminacije osoba sa invaliditetom

	%
Unaprediti komunikaciju među osobama koje imaju problem diskriminacije	9.7
Izvršiti pritisak na nadležne državne organe da rade svoj posao	30.6
Povecati znanje/upoznatost građana opštine	14.5
Povecati aktivizam osoba sa invaliditetom	4.8
Utvrđiti potrebe i stavove osoba sa invaliditetom, kako bi rešenje bilo primereno potrebama i problemima	11.3
Povecati broj krivičnih prijava protiv izvršilaca diskriminacije	9.7
Uključiti stručnjake koji bi pružali stručnu i savetodavnu pomoć	19.3
Ukupno	100.0

Relativno mali broj stejkholdera je potpuno upoznat sa dokumentima koji se odnose na položaj osoba sa invaliditetom, bilo da se radi o međunarodnoj ili domaćoj regulativi. Sa sadržajem UN konvencije o pravima osoba sa invaliditetom upoznato je 18.3% stejkholdera, sa Strategijom za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom u Srbiji upoznato je još manje ispitanika 16.7%. Najveći broj anketiranih upoznat je sa Zakonom o sprečavanju diskriminacije 23.7%

KA INDIKATORIMA DISKRIMINACIJE OSOBA SA INVALIDITETOM

Pristupajući diskriminaciji kao fenomenu koji ima društvene posledice po osobe sa invaliditetom, tačnije na inkluziju, definisali smo deterministički sklop diskriminacije osoba sa invaliditetom koji čine: elementi-akteri, uzroci i posledice.

Elementi, odnosno akteri diskriminacije predstavljaju faktore koji direktno utiču na diskriminaciju bilo svojim (ne)postojanjem, bilo svojim (ne)delovanjem. Ovde su u prvom redu misli na strategije i zakone (normativni nivo), nadležne državne organe i ustanove, privatni sektor, civilno društvo i akademsku zajednicu (institucionalni nivo), lokalna zajednicu i građane (društveni nivo) i osobe sa invaliditetom kao društvenu grupu, ličnosti organizovane u NVO i saveze.

Rezultati (ne)postojanja ili (ne)delovanja aktera/elemenata, stvaraju uzroke diskriminacije: nesprovođenje strategije i zakona, nedonošenje zakona, nefunkcionisanje institucija u skladu sa svojim obavezama, odsustvo komunikacije i konsultacija sa osobama sa invaliditetom, neadekvatnu svest i stavove stekholdera o položaju osoba sa invaliditetom kao građana, nedovoljan nivo razvijenosti projekata i servisa koje pružaju organizacije osoba sa invaliditetom i etatičku svest i getoaktivizam osoba sa invaliditetom.

Navedeni uzroci stvaraju posledice diskriminacije na pravnom, društvenom i personalnom nivou. Na pravnom nivou kršenje ljudskih prava, na društvenom nivou sprečavanje procesa inkluzije osoba sa invaliditetom i getoizaciju – fenomen umorne zajednice, kao i na personalnom anomiju, osećaj bespomoćnosti, beskorisnosti, bezvrednosti i socijalne izolacije i apatije.

Predložena shema determinizma diskriminacije osoba sa invaliditetom će biti osnova za kreiranje sistema indikatora diskriminacije osoba sa invaliditetom.

4 KORAKA KA JEDNAKIM MOGUĆNOSTIMA